

รายงานผลการปฏิบัติงานกิจกรรมการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549

เรื่อง

การสานไผ่หว้า

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาวนศาสตร์ชุมชนที่ 8 (ขอนแก่น)
สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้

คำนำ

รายงานผลการปฏิบัติงาน กิจกรรมศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2549 ฉบับนี้ จัดทำขึ้นตามแผนการปฏิบัติงาน งบประมาณงานบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้การมีส่วนร่วม ผลผลิตการบริการด้านป่าไม้ กิจกรรมหลักส่งเสริมและพัฒนาด้านป่าไม้ กิจกรรมพัฒนานวนศาสตร์ชุมชน กิจกรรมพัฒนาระบบวนเกษตร ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ในด้านของการใช้ประโยชน์จากชนิดพันธุ์ไม้ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ หน้าคา ไม้ไผ่ ไม้โตเร็ว พันธุ์ไม้น้ำ เป็นต้น นำมาสานรวมกันเป็นโพธิ์หว้าโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา ก่อให้เกิดประโยชน์นานับประการ จากผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้น ดังรายละเอียดจะได้กล่าวในรายงานฉบับนี้

ขอขอบคุณสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ และสนับสนุนการดำเนินงานจนรายงานฉบับนี้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของทางราชการทุกประการ

ศูนย์ศึกษาและพัฒนานวนศาสตร์ชุมชนที่ 8
สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้
กันยายน 2549

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
บทนำ	1
ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสานไผ่หว้า	2
ขั้นตอนการทำไผ่หว้า	5
การไผ่หว้า	5
การเก็บรักษา	5
การใช้ประโยชน์	6

การสานไผ่

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง สิ่งที่เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการสั่งสม สะสม สามารถคิดเอง ทำเอง เป็นความรู้แบบองค์รวม สามารถถ่ายทอดได้ มีความเชื่อมโยงบูรณาการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุขหรือป้องกันและแก้ไขปัญหของท้องถิ่นได้

ไผ่ เป็นภาษาท้องถิ่นที่ชาวบ้านใช้เรียกชื่อของสิ่งประดิษฐ์ชนิดหนึ่งที่ทำขึ้น เพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือนซึ่งวัสดุที่นำมาใช้ทำสิ่งประดิษฐ์ดังกล่าว จะหาได้จากท้องถิ่นซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไผ่ ไม้ไผ่ ไม้ไผ่คา ไม้ไผ่ผ่า โดยนำมาประกอบกับวัสดุอื่น ๆ อีกหลายชนิด จึงจะออกมาเป็นไผ่ ที่สวยงาม แข็งแรง และสามารถใช้งานได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสานไผ่

1.1 การเตรียมไผ่

1.1.1 การคัดเลือกไผ่ ไผ่ที่จะใช้สำหรับทำไผ่ ที่นิยมใช้กัน มีอยู่ 2 ชนิด คือ ไผ่คา และไผ่ผ่า จะต้องมีความเหมาะสม กล่าวคือ เป็นไผ่ที่แก่ และมีความสูงประมาณ 1 - 1.50 เมตร โดยปกติแล้วฤดูกาลที่เหมาะสมในการเก็บเกี่ยวไผ่คือ อยู่ในช่วงเดือน มกราคม ถึงเดือนมีนาคม ของทุกปี

1.1.2 การเก็บเกี่ยวหญ้า เมื่อได้หญ้าที่มีความเหมาะสมแล้วก็ทำการเกี่ยวหญ้าด้วยเคียวเกี่ยวข้าว เกี่ยวเป็นกำๆ แล้วตากแดดให้แห้งใช้เวลาตากประมาณ 3 – 4 วัน พอแห้งได้ที่แล้วก็ต้องทำความสะอาดหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า (ความยาวประมาณ 1 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 2 นิ้ว)หลังจากที่สางแล้วก็จัดให้เป็นระเบียบเสร็จแล้วมัดด้วยเส้นตอกไม้ไผ่

1.1.3 การเก็บรักษามัดหญ้า (ลูกหญ้า) เนื่องจากชาวบ้านนิยมเก็บหญ้ามาเป็นจำนวนมาก ๆ และใช้เวลาในการทำไฟหญ้านานพอสมควรจึงต้องมีการเก็บรักษามัดหญ้าไว้ให้ดี ส่วนใหญ่นิยมเก็บไว้ในร่มไม่ให้ถูกฝน เพราะน้ำฝนอาจจะทำให้หญ้าเน่าเสียหายได้ การวางหญ้าก็จะมีลักษณะที่แตกต่างกัน แต่ที่นิยมทำมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ การวางในแนวตั้ง คือ ชันด้านปลายหญ้าขึ้น และการวางแบบนอนราบทับซ้อนกันหลาย ๆ ชั้น แต่ก่อนวางในลักษณะดังกล่าวต้องใช้วัสดุวางรองด้านล่างก่อนกันไม่ให้หญ้าสัมผัสกับความชื้นจากดิน

ภาพที่ 3 การเก็บรักษามัดหญ้า

1.2 การเตรียมเชือกมัด (เชือกไฟ)

ในอดีตชาวนิยมใช้เชือกที่ทำมาจากวัสดุธรรมชาติ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น เชือกปอ ต้นค่า เถาย่านาง จะตัดเป็นเส้นๆ ยาวประมาณ 1 - 1.50 เมตร เพื่อความสะดวกในการทำไฟหญ้า

ภาพที่ 4 เชือกไฟ

1.3 การเตรียมไม้ก้านหญ้า

การเลือกไม้ก้านหญ้าในแต่ละท้องถิ่นก็จะแตกต่างกันออกไป แล้วแต่จะสามารถหามาได้ ซึ่งมีอยู่มากมายหลายชนิด เช่น ไม้ไผ่ ต้นแขม กระถินยักษ์ หรือ ไม้ยูคาลิปตัสก็สามารถนำมาใช้ได้ ขนาดของไม้ก้านหญ้าที่ใช้ คือ เส้นผ่าศูนย์กลาง 1.30 - 1.50 เซนติเมตร ยาว 1.30 - 1.50 เมตร การเตรียมก็จะเตรียมในปริมาณมากและมีการเก็บรักษาเช่นเดียวกันกับการเก็บรักษามัดหญ้า

ขั้นตอนการทำไฟหญ้า

เมื่อเตรียมวัสดุและอุปกรณ์ที่ต้องใช้สำหรับทำไฟหญ้าเสร็จแล้ว ก็มาถึงขั้นตอนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การทำไฟหญ้า การทำไฟหญ้าต้องอาศัยทักษะ ความชำนาญ และความอดทนเป็นอย่างมาก เพราะกว่า 2.1 จะได้แต่ละอัน แต่ละไฟต้องใช้เวลาพอสมควร แลหากำใช้ผู้ที่มีความชำนาญ มีฝีมือ นั่นก็หมายความว่า ความสวยงาม และความคงทนของชิ้นงานด้วย ซึ่งขั้นตอนการทำไฟหญ้ามี่ดังนี้

การเตรียมสถานที่ไฟหญ้า การเลือกสถานที่ หรือการเตรียมสถานที่ที่จะมีความเหมือนหรือต่างกันออกไปแล้วแต่ความสะดวก เช่น อาจใช้บริเวณใต้ถุนบ้าน ใต้ร่มไม้ หรือใต้ชายคาฉางข้าว เหล่านี้เป็นต้น แต่มีอยู่สิ่งหนึ่งที่ต้องเตรียมเหมือนกันคือ การเตรียมที่ทำไฟหญ้า ประกอบด้วย เสาหลักพอประมาณ 3 หลัก โดยหลักหนึ่งต้องมีง่าม หรือทำหัวบนหลัก และมีแผ่นไม้สำหรับทอบหญ้า (จัดหญ้า) อีกหนึ่งแผ่น ขนาดกว้าง 8 - 15 นิ้ว ยาว 1.60 เมตร นำหลักที่ได้มา สองหลักตอกยึดกับพื้นดิน ห่างกันประมาณ 1.20 เมตร แล้วนำแผ่นไม้มาวางพียงกับหลักที่ตอกไว้ จัดให้ได้ระยะ แล้วนำหลักที่เหลือที่เป็นง่ามมาตอก ให้ตรงตำแหน่งปลายสุดของแผ่นไม้ทอบ ให้มีระยะห่างประมาณ 40 - 45 เซนติเมตร และทำมุม ประมาณ 90 องศาเซลเซียส

เมื่อเตรียมที่ทำไฟหญ้าเสร็จเรียบร้อยแล้วก็นำเอามัดหญ้า(ลูกหญ้า) มาวางให้โคนต้นหญ้าชิดกับแผ่นไม้ทอบ แล้วแก้มัดดอกกระจายหญ้าให้สม่ำเสมอจนสุดแผ่นไม้ทอบ แล้วนำเอาไม้ก้านหญ้ามาวางทับบนหญ้า โดยให้ปลายด้านหนึ่งวางอยู่บนง่ามของหลักง่าม ส่วนอีกด้านหนึ่งมัดด้วยเชือกไฟที่เตรียมไว้ การมัดต้องมัดให้แน่น ๆ ไม่ให้เคลื่อนไปมาได้

การไฟหญ้า

เมื่อเตรียมทุกอย่างเสร็จแล้ว ก็เริ่มการไฟหญ้าโดยใช้มือข้างใดข้างหนึ่งจับรวบหญ้าขึ้นมาชิดกับไม้ก้านหญ้าให้ได้ขนาดเท่า นิ้วมือแล้วใช้มืออีกข้างจับเชือกไฟม้วนรอบจับหญ้าจากบนลงล่างแล้วม้วนขึ้นข้างบน ดึงให้แน่น ๆ จากนั้นก็ม้วน จับหญ้าด้านโคนต้นให้ทับบนไม้ก้านหญ้า ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนถึงความยาวที่ต้องการ ก็คือตามความยาวของไม้ก้านหญ้า เหลือไว้เพียง 2 - 3 เซนติเมตร แล้วดึงเชือกไฟม้วนให้รอบไม้ก้านหญ้าแล้ว มัดให้แน่น ก็จะได้ไฟหญ้าที่สวยงาม แข็งแรง พร้อมใช้งานได้

การเก็บรักษา

เมื่อทำการไผหญ้าครบตามจำนวนที่ต้องการแล้ว หากยังไม่ได้นำไปใช้งานทันที ชาวบ้านก็จะทำที่เก็บไผหญ้าเอาไว้ โดยวางพียงกับไว้กับต้นไม้ หรือ ทำหลักพียงขึ้น โดยใช้หลัก สองหลัก ตอกยึดกับดินห่าง กันพอประมาณ ตามความยาวของไผหญ้า ก่อนวางไผหญ้าต้องใช้วัสดุ รองพื้นด้านล่าง ก่อน เพื่อกันความชื้นจากดินไม่ให้ถูกกับไผหญ้า แล้ววางไผหญ้าหันด้านก้านหญ้าชิดกับหลักพียง

ภาพที่ 5 การไผ

และให้หันด้านใบหญ้าขึ้นข้างบนวางทับซ้อนกันหลายๆชั้น ให้สูงพอประมาณ แล้วใช้ ไม้ทับกันไม่ให้ไผหญ้าพัง

การใช้ประโยชน์

การใช้ประโยชน์จากไผหญ้า ชาวบ้านจะนำไผหญ้ามาทำเป็นหลังคา ซึ่ง สามารถใช้ได้ทั้งทำหลังคาบ้าน กระท่อม เถียงนา หรือแม้แต่เล้าไก่ก็สามารถใช้ได้เช่นกัน นอกจากการใช้ประโยชน์ดังกล่าวแล้ว

ภาพที่ 6 การมุงหลังคาด้วยไผ่หญ้า

ภาพที่ 7 หลังคาที่มุงด้วยไผ่หญ้า

ภาพที่ 8 ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากป่า

ปัจจุบัน การทำไฟหญ้า ไม่เพียงแต่ทำขึ้นเพื่อใช้ในครัวเรือนเท่านั้น ไฟหญ่ายังมีประโยชน์ในด้านการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านอีกทาง โดยการทำให้จำหน่าย ปัจจุบันนับว่ามีราคาที่ค่อนข้างสูง เฉลี่ยไฟละ 10 - 15 หรือ อาจสูงขึ้นอีก ทั้งนี้ขึ้น อยู่กับ ความสวยงาม และความแข็งแรงของ ผลผลิต

ถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดกันมานานแสนนาน และยังคงประโยชน์ และคุณค่าแก่ การอนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาไทยให้คงอยู่สืบไป